

Waarom ontstond het kapitalisme niet eerst in de Nederlanden?

Deze bundel artikelen vormt de – late – neerslag van een congres dat in 1994 werd georganiseerd aan de Universiteit van Utrecht, met als thema de interpretatie van de sociaal-economische geschiedenis van de Nederlanden tijdens de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne periode. En dat in het licht van wat in de historiografie bekend staat als het 'Brenner-debat', een onderdeel van de discussie over de 'transitie van het feodalisme naar het kapitalisme'. Een aantal specialisten van voornamelijk de economische geschiedenis van het platteland in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden belichtten er specifieke aspecten van deze problematiek, waarop de marxistische historicus Robert Brenner een algemene synthese en repliek schreef. Achteraf werden nog een paar extra bijdragen toegevoegd, onder meer door de gezaghebbende Nederlandse economische historicus Jan de Vries. Dankzij dit initiatief wordt een uiterst belangwekkend hoofdstuk uit de economische ontwikkeling van Europa voor het eerst werkelijk systematisch, en in een internationale taal, onder de aandacht gebracht van de comparatieve literatuur die zich bezighoudt met het hoe en waarom van de opkomst van het kapitalisme.

Terecht stelt de Nederlandse mediëvist Peter Hoppenbrouwers in zijn bijdrage tot deze bundel vast dat de Nederlanden met hun eigenaardige sociaal-economische geschiedenis slechts voetnoten hebben geleverd aan de stroom van interessante literatuur over het transitiedebat uit de jaren '70. Jan de Vries laat in deze bundel opmerken dat de internationale overzichtswerken van de economische geschiedenis, of die nu neomalthusi-aans, neosmithiaans, neo-institutionalistisch of neomarxistisch zijn, telkens zeer weinig overtuigende verklaringen verschaffen van het economisch succes van de Nederlanden. Zo zal men bijvoorbeeld in Wallersteins *Modern World System*, deel 1 (dat handelt over de periode 1450-1650) slechts de meest summie, schetsmatige en halfverteerde commentaren aantreffen over de vanuit zijn standpunt nochtans fundamentele economische groei van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Ook Brenner zelf had het in zijn twee klassieke artikelen uit de jaren '76 en '82

slechts voorbijgaand over de (Noordelijke) Nederlanden en negeerde andere meer verstedelijkte gebieden (waaronder trouwens ook Noord- en Midden-Italië) grotendeels. Gedeeltelijk is dat te verklaren door het gebrek aan monografieën over de sociaal-economische geschiedenis van Vlaanderen, Brabant en Holland, gedeeltelijk ook door de voor internationale specialisten vaak ontoegankelijke taal van zulke boeken of artikelen. Enkele schaarse publicaties, zoals die van Hugo Soly en Catharina Lis, vormen een markante en internationaal geapprecieerde uitzondering.

Een bijkomende factor is dat 'onze Lage Landen bij de zee', na Jan en Annie Romein, slechts weinig marxistische historici hebben gekend en dat de eigen progressieve intellectuelen (op uitzonderingen als Ernest Mandel na) zich heel weinig voor het eigen verleden van vóór de negentiende eeuw hebben geïnteresseerd, of er een sterkzijdig beeld van hebben. In Frankrijk en Engeland is dat helemaal anders. Daar hebben marxisten een belangrijke en algemeen geapprecieerde bijdrage geleverd aan de nationale geschiedschrijving. De Vlaamse progressieve intellectueel is vaak een slachtoffer van zijn of haar nationale zelfhaat en antikatholieke frustraties, waardoor de neiging ontstaat Vlaanderen voor te stellen als fundamenteel achtergesteld, ultramontaans en reactionair, als het ware voorbestemd voor het Vlaams Blok. Voor een deel heeft dat ook te maken met het vertoog van de vooral Franstalige of Franstalig georiënteerde socialisten en communisten aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Zelfs Marx zelf dacht er in feite zo over. Vandaag de dag heerst bij velen nog steeds het bizarre idee dat Vlaanderen een 'achterlijk boerengewest' was, terwijl dat slechts een zeer gedeeltelijke realiteit van tussen 1750 en 1950 weerspiegelt (al heeft die zeker effecten gehad). Ergens is men er zich wel van bewust dat Vlaanderen en Brabant grote steden hadden, en dat er veel handel werd gedreven, maar wat nu precies de link is met het ontstaan van het (handels)kapitalisme, dat is niet gekend en het probleem wordt haast nooit gesteld. Ook bijvoorbeeld de bijzonder hoge grondproductiviteit en het progressieve karakter van de Vlaamse landbouw in de dertiende eeuw (misschien de hoogste opbrengsten per hectare ter wereld) zijn onbekende aspecten van

onze Vlaamse geschiedenis. Er ligt dus nog een enorm terrein braak voor de sociale historici. In dit boek wordt al een stap in de goede richting gezet, al zijn de bijdragen sterk verschillend.

Erik Thoen, specialist in de geschiedenis van de Vlaamse landbouw en in de *ecologische geschiedenis*, beschrijft als aanhanger van het Brenneriaanse analysekader de ontwikkeling van Vlaanderen vanuit de dertiende-eeuwse maatschappelijke structuren. De 'sociale eigendomsverhoudingen' op het platteland (tussen boeren en heren, tussen de heren onderling) legde grotendeels de contouren vast waarin de economie zich tot de Industriële Revolutie zou gaan ontwikkelen. Bas van Bavel analyseert een aantal gebieden in het Noord-Nederlandse binnenland op eenzelfde manier. Sommige andere bijdragen zijn veel minder theoretisch georiënteerd maar bieden interessante *case studies*. Dat geldt bijvoorbeeld voor het sterke artikel van Bart Ibelings over de relatie van Gouda tot het omliggende platteland. De uitgever, Jan Luiten van Zanden en Peter Hoppenbrouwers, gaan op hun beurt globaal akkoord met Brenners benadering, maar menen zijn marxistische terminologie te moeten 'vertalen' in een neo-institutionalistisch economisch woordgebruik (omdat dit voor de historici meer aanvaardbaar zou zijn). Toch brengen zij ook enkele belangrijke nuances aan op een theorie die ze als te beperkend bekritisieren. Jan de Vries ten slotte formuleert een *mainstream*-kritiek op Brenners bijdrage tot het transitiedebat ('the crown jewel of Marxist historiography') vanuit het smithiaanse commercialiseringsperspectief. Het is hier niet de plaats om in detail in te gaan op deze subtiliteiten van het vaktechnische en theoretische debat. Dat zou aan de overgrote meerderheid van de lezers van het VMT voorbijgaan en daarvoor beschikken we hier over onvoldoende ruimte. Het lijkt interessanter om enkele interessante thema's uit dit heterogene boek te lichten om te illustreren waarover het debat zo al handelt.

De these van Brenner probeert de afwezigheid van een volgehouden economische groei te verklaren in het kader van de feodale productiewijze (circa 1000 - circa 1800), en dat zonder terug te vallen op neomalthusiaanse of neosmithiaanse modellen, dat wil zeggen op theorieën die de bevolking, respectievelijk de groei van de markten en de individuele economische rationaliteit

centraal stellen. Zijn twee belangrijkste invalshoeken zijn de strijd van de landheren en de boeren over de eigendomsrechten op het voornaamste productiemiddel (de grond) en de omvorming van het feodale 'surplusextractiesysteem' (een stelsel van toe-eigening van het meerproduct) ten gevolge van demografische, economische en politieke veranderingen. De groei van de rol van de 'absolutistische' staat is daar een goed voorbeeld van, maar ook steden en markten laat Brenner ditmaal niet langer grotendeels buiten beschouwing. Wie het over de Nederlanden heeft, kan die immers moeilijk negeren. In de Brenneriaanse analyse zijn de drie voornaamste voorwaarden voor de overgang naar het (aanvankelijk *agrarische*) kapitalisme de volgende: de achteruitgang van de lijfeigenschap, de kortsluiting van de dominantie van het zogenaamde *peasant*-bezit (dat wil zeggen een structuur van overwegend kleine boertjes met 'overlevingsbedrijfjes'), en de obstructie tegen de vervanging van de typisch feodale 'extra-economische dwang' door de individuele heren als basis voor de surplusextractie, door een nieuw gelijkaardig systeem onder de vorm van staatsbelastingen. Er moest met andere woorden ruimte komen voor een nieuwe - smithiaanse, kapitalistische - logica in het economisch gedrag. Een logica waartoe de boeren door de omstandigheden waren gedwongen, maar die hen tegelijk de ruimte gaf om voor de markt te produceren en productief te investeren. In een door mij vertaald essay, dat later in dit tijdschrift verschijnt, zet Brenner die ontwikkeling en die generatieve mechanismen gedetailleerd uiteen.

Jan Luiten van Zanden suggereert dat de Nederlanden (en in het bijzonder de graafschappen Vlaanderen en Holland) een soort 'derde weg' naar het kapitalisme hebben gevolgd, waarbij Engeland en Frankrijk de andere twee wegen zouden zijn. Los van deze nogal modieuze en misschien ironische benaming - tegenwoordig ontdekt men elk jaar ergens wel een nieuwe 'derde weg' in verband met een of ander thema - valt er veel te zeggen voor de specifieke positie van de Nederlanden. Die werd gekenmerkt door een hoog niveau van urbanisering, een vroege 'proto-industrialisering' (landelijke thuisnijverheid) en het zeer gematigde karakter van de fameuze laatmiddeleeuwse crisis. Van Zanden brengt een interessante visie naar voren, waarin de combinatie van de landbouw en de plattelandsindustrie leid-

de tot een flexibel arbeidsaanbod dat de economische expansie vergemakkelijkte. Daardoor nam de vraag naar arbeid nog toe, maar dat gold ook voor de proletarisering en de accumulatie van grote fortuinen door de ondernemers. Er ontstond een ruraal proletariaat dat gewoon was om lange dagen te werken en nog weinig met de landbouw te maken had, en er was duidelijk sprake van een 'oorspronkelijke accumulatie' van het kapitaal. Op die manier legde de plattelandsnijverheid 'in een zekere mate' de basis voor de industriële groei. Die visie verwijst naar auteurs als Mendels, Medick en Kriedte, wiens theorieën vooral in de jaren '70 succes hadden, en voor de cruciale rol die zij toeschreven aan die zogenaamde proto-industrie in de transitie van feodalisme naar kapitalisme. Van Zanden plaatst deze problematiek opnieuw op de agenda omdat de proto-industrie in de Nederlanden een zeer belangrijke rol heeft gespeeld.

Erik Thoen treedt Brenner bij in zijn stelling dat het voor de 'revolutie' naar het kapitalisme uiteindelijk niet zozeer het verlies door de directe agrarische producenten van hun *productiemiddelen* was dat de doorslag gaf, dan wel de onteigening van hun *subsistentiemiddelen*. Hadden de boeren nog de controle over het eigen overleven? Vele kleine *peasants* bezaten immers eigen productiemiddelen, maar die brachten vaak onvoldoende op om zichzelf en hun familie te onderhouden. Betaalde landarbeid, plattelandsnijverheid en het pachten van extra percelen waren dan noodzakelijk. Thoen overloopt de agrarisch-economische ontwikkeling van Vlaanderen vanaf het jaar 1000 tot de negentiende eeuw, en dat met de nadruk op de sociale eigendomsverhoudingen tussen heren en boeren. Qua synthetische kracht levert hij samen met Brenners eigen stuk de beste bijdrage aan dit boek. Hij beschrijft Vlaanderen fundamenteel als een 'commerciële overlevingseconomie', waarbij de meeste boerenbedrijfjes eigenlijk te klein waren om de subsistentie te verzekeren (5 ha akkerland was toen een minimum om een kerngezin in leven te houden). Die bedrijven hield men aanvankelijk vooral tegen een vaste cijns, maar ze werden vanaf de dertiende eeuw meer en meer tegen een veranderlijke pacht uitgegeven. De langetermijntrend qua bedrijfsgrootte was er een van voortdurend verdere versnippering als gevolg van de erfdeling. Slechts af en toe kwamen er in het pre-industriële Vlaanderen regio's voor waarin er gedurende korte periodes een concentratiebeweging optrad.

Overleven was voor de noeste Vlaamse boer het hoofddoel. Grootschalige commerciële plannen, investeringen en sociale mobiliteit waren ondenkbaar. Dat was het specifieke kenmerk van de pre-industriële Vlaamse landbouw: de grondproductiviteit was zeer hoog, maar de arbeidsproductiviteit lag juist enorm laag. De Vlaming spitte en wroette op elk lapje grond om de opbrengst te verhogen. Hij plantte voedergewassen, verfstoffen, peulvruchten en andere groenten en industriële gewassen, om die op de markt te verkopen en toch maar een kleine hoeveelheid cash geld te verkrijgen om zijn belastingen en boetes te betalen. Werkelijk marktgericht was hij niet, maar toch nam zijn marktafhankelijkheid geleidelijk toe (als consument veeleer dan als producent), wat hem vooral in groeiperiodes tot een verdere intensivering van zijn productiemethodes aanzette. Loonarbeid en proto-industrie werden belangrijker vanaf de zestiende, en zeker vanaf de achttiende eeuw. Plattelandswevers bezaten gedeeltelijk hun eigen productiemiddelen (hun weefgetouw), maar waren voor de aankoop van de grondstof en de verkoop van de afgewerkte producten afhankelijk van handelskapitalisten. Dat systeem, dat qua schijnzelfstandigheid sterk doet denken aan de positie van de huidige Vlaamse boeren, noemt men in de literatuur het *Kaufsystem*. Hun nadelige kredietpositie reduceerde de plattelandswevers bovendien vaak de facto tot echte proletariërs. Die 'commerciële overlevingseconomie', een door zijn interne contradicties bijzonder geslaagd neologisme, was sterker geprononceerd in Binnen-Vlaanderen dan in de kustvlakte. Aan de kust waren er meer grote commerciële pachthoeven, die zich echter niet ontwikkelden tot echte agrarisch-kapitalistische bedrijven zoals dat aan de Hollandse kust wel het geval was. Zo miste Vlaanderen de boot naar een kapitalistische revolutie in de landbouw, hoewel de productiekrachten er goed waren ontwikkeld.

Met deze bundel is het ontstaan van het (agrarische) kapitalisme in de Nederlanden nog niet helemaal duidelijk geworden. Brenner en zijn collega's hebben er wel de aandacht op gevestigd, dat sterk ontwikkelde steden en handelskapitalisme op zich onvoldoende zijn om de transitie te verklaren, en dat de verschillende regio's van zowel de Noordelijke als de Zuidelijke Nederlanden grondig verschillende sociale eigendomsverhoudingen kenden. Het lijkt er sterk op dat die bepalend zijn geweest voor het al dan niet plaatsvinden van een *take off* naar het agrarische kapitalisme. De kustvlakte van Holland was wat dat

betreft het meest progressief. Binnen-Vlaanderen en het Nederlandse rivierengebied kenden over het algemeen geen grote commercieel gerichte pachthoeven geëxploiteerd door *capitalist farmers*, maar veeleer kleine *peasant*-bedrijfjes die tot economische stagnatie leidden. Zoals de inleiders zelf stellen, betreft het nog maar een eerste stap in dit noodzakelijke onderzoek. Ook de uiteindelijke kwalitatieve sprong van agrarisch kapitalisme en handelskapitalisme naar de Industriële Revolutie, en dus naar het industriële kapitalisme dat als productiewijze de hele maatschappij begon te domineren, blijft de achillespees van de hele theorie van Brenner. Dat geldt zeker ook voor onze gewesten. De *primitieve accumulatie van het kapitaal* blijft een fascinerend thema dat nog zowel theoretisch als empirisch moet worden uitgediept. Hoppenbrouwers en Van Zanden hebben waarschijnlijk gelijk wanneer ze stellen dat – in tegenstelling tot wat Karl Marx dacht – niet alleen het Engelse traject naar het kapitalisme 'de koninklijke weg' was. De Nederlandse en Belgische historici moeten wel nog duidelijk aantonen welk alternatief hier mogelijk was geweest en waarom het er niet is gekomen. Vóór het werkelijke kapitalisme bleef elke stedelijke of industriële ontwikkeling in laatste instantie afhankelijk van de landbouweconomie en de sociale verhoudingen op het platteland, veeleer dan van een 'centrum-periferie-relatie'. De relaties tussen stad en platteland in de prekapitalistische Nederlanden, die nu nog onvoldoende zijn gekend, zullen daarbij ongetwijfeld een sleutelement zijn, maar ook een diepgaande en systematische studie van de pre-industriële bezitsverhoudingen dringt zich op.

Jan Dumolyn

P. Hoppenbrouwers & J.L. Van Zanden (ed.), *Peasants into Farmers? The Transformation of Rural Economy and Society in the Low Countries (Middle Ages - 19th Century) in Light of the Brenner Debate* (CORN Publication Series, 4), Turnhout, 2001.

Het brein als versierinstrument

Geen zinnig mens twijfelt er nog aan dat de mens het product is van honderden miljoenen jaren evolutie. Van zowat al onze organische functies heeft de evolutiebiologie de evolutionaire herkomst ontsluit. Ze toont aan dat onze fysiologie bestaat uit adaptaties: aanpassingen die onze prehistorische voorouders een grotere kans op

overleving en/of voortplanting gaven dan soortgenoten zonder dergelijke aanpassingen. De evolutiepsychologie gaat een stap verder en meent dat ook ons brein, net als alle andere organen, het product is van het proces van natuurlijke en seksuele selectie. Onze reusachtige hersenen kunnen immers niet zomaar per toeval ontstaan zijn, menen evolutiepsychologen. Een orgaan dat zoveel energie opslokt – ongeveer 40 procent van onze dagelijkse calorieopname – zou door de evolutie al lang uitgerangeerd zijn indien het ons geen overlevings- of voortplantingsvoordelen schonk. Evolutie is immers een economisch proces; investeringen die niet lonen, worden weggeconcurrerd. Op een biologisch niveau: (toevallig ontstane) gunstige mutaties worden (op niet-toevallige wijze) door het proces van natuurlijke en seksuele selectie behouden, en verspreiden zich in de volgende generaties. Zowel fysiologische als psychologische eigenschappen die nadelig zijn voor overleving of voortplanting worden weggeveed. Wij dragen de genen met ons mee die ervoor zorgden dat onze voorouders zich op een evolutionair succesvolle manier gedroegen. Zij die dat niet deden, stierven immers uit en werden onze voorouders niet.

De stellingen van de evolutiepsychologie worden ondersteund door de onderzoeksresultaten van zeer diverse disciplines, waaronder de psycholinguïstiek, de neurobiologie, de antropologie, de genetica en de cognitieve psychologie. Wij lijken inderdaad te beschikken over een hele reeks 'mentale aanpassingen' die onze 'natuur' uitmaken, die er met andere woorden voor zorgen dat wij ons, mits de juiste omgevingsstimuli, als mens gedragen. Deze modules, zoals de cognitief-psychologische benaming luidt, zorgen ervoor dat wij uit de overweldigende hoeveelheid prikkels en informatie die wij dagelijks te verwerken krijgen, precies die uitpikken die we nodig hebben om te kunnen overleven en/of ons voort te planten. Waarschijnlijk bevat ons brein duizenden van zulke modules, langzaam evolutionair gegroeid als gevolg van de adaptieve problemen waarmee onze aapachtige voorouders zich geconfronteerd zagen. Zo zijn er krachtige aanwijzingen voor het bestaan van modules voor gezichtsherkenning, taalverwerving, het streven naar status, partnerkeuze, vriendschap, jaloezie, groepsvorming en ouderzorg. De mens is bij de geboorte duidelijk

geen onbeschreven blad. De evolutie rustte ons als soort uit met bepaalde neigingen en verlangens.

Veel sociale wetenschappers weigeren nog steeds de overstelpende hoeveelheid bewijsmateriaal daarvoor te aanvaarden, uit angst voor 'biologisch determinisme': als het neodarwinisme gelijk heeft en de menselijke psyche niet oneindig plastisch is, is sociale hervorming onmogelijk, vrezan zij. Wie de maatschappij wil veranderen, vertrekt echter beter van een realistische mensvisie dan van een ideologisch-geïdealiseerd mensbeeld dat gedoemd is zich op de werkelijkheid te pletter te lopen, menen evolutiepsychologen. Pas als je de menselijke motivaties begrijpt, kun je er efficiënt op inspelen om de samenleving in de gewenste banen te leiden. Het inzicht dat de mens geen klomp klei is die door de cultuur naar believen tot een *brave new world*-inwoner geboetseerd kan worden, zou sociale hervormers trouwens moeten geruststellen. Het betekent immers dat wij, onder welk regime dan ook, weerbaar zullen blijven. Een darwinistisch perspectief op de mens houdt evenmin louter 'het recht van de sterkste' in, zoals het populaire vooroordeel luidt. De evolutiepsychologie geeft ons een beeld van de mens als een wezen dat, afhankelijk van de context, zowel tot het slechtste als tot het mooiste in staat is.

Wie een gedegen werk over evolutiepsychologie ter hand neemt, beseft al gauw dat van genetisch determinisme geen sprake is. Net door de veelheid van onze mentale aanpassingen zijn wij uiterst flexibele wezens, die hun gedrag afstemmen op de specifieke context; alleen is dat vermogen tot aanpassing niet grenzeloos. Zo'n gedegen boek is *De parende geest. Seksuele selectie en de evolutie van het bewustzijn* van de Amerikaanse evolutiepsycholoog Geoffrey Miller. De auteur spitst zich toe op een lang verwaarloosd onderdeel van Darwins evolutietheorie: de theorie van seksuele selectie. Waar natuurlijke selectie voortkomt uit concurrentie om overleving, ontstaat seksuele selectie uit concurrentie om voortplanting, beseft Darwin. Dieren zijn door de evolutie geprogrammeerd om op zoek te gaan naar de best mogelijke seksuele partners, dat wil zeggen naar partners met goede genen. Zoals Darwin voorspelde, blijkt dat bij onze soort niet anders: ook wij beschikken over een groot aantal modules waardoor wij bij voorkeur kiezen voor seksuele partners met eigenschappen die wijzen op een krachtig overlevingsvermogen en grote vruchtbaarheid. Vrouwen en mannen vertonen univer-

seel, onder de laag van culturele make-up, seksgebonden voorkeuren met betrekking tot uiterlijk en karakter van een seksuele partner, eigenschappen die voor een groot deel wijzen op zijn of haar fitness.

Maar de overeenkomsten tussen de seksen zijn veel groter dan de verschillen, en sommige van die overeenkomsten stellen darwinistisch geïnspireerde onderzoekers voor een probleem. Hoe verklaar je het ontstaan van soortspecifieke vermogens als humor, religiositeit, moraal, taal en kunst? Een overlevingsvoordeel lijkt het schilderen van een landschap of het debiteren van een schuine mop niet direct te bieden. Veel evolutiepsychologen beschouwen die vormen van creativiteit dan ook als neveneffecten van andere aanpassingen die ontstonden om praktische problemen op te lossen. Miller is een andere mening toegedaan. Hij suggereert in dit meeslepemde, met flair en humor geschreven boek dat ons brein niet alleen een overlevingsorgaan is, ontstaan door natuurlijke selectie, maar ook een versierinstrument, ontstaan door seksuele selectie. Onze hersenen, betoogt hij, ontwikkelden zich ten dele om de andere sekse te verleiden met onderhoudende verhalen en met een demonstratie van onze technische vaardigheden. Via vanuit overlevingsoogpunt zinloze bezigheden als gezellig gebabbel, beeldende kunst, muziek, humor, bloemrijk taalgebruik en fantasierijke ideologieën pronken we met onze mentale fitness.

Millers toepassing van de seksuele-selectietheorie op de mens verklaart ook waarom, ondanks alle emancipatie, nog steeds zoveel meer mannen dan vrouwen zich overgeven aan verbale dikdoenerij, aan de ontwikkeling van politieke en filosofische theorieën en aan het produceren van kunst. Diepere oorzaak daarvan is de mannelijke concurrentiedrang om seksuele status, een motivatie die niet bewust seksueel hoeft te zijn, maar waarvan de evolutionaire functie wel seksueel is – een belangrijk onderscheid. De basis daarvan ligt dan weer, zoals het geval is met alle psychologische verschillen tussen de seksen, in het verschil in ouderlijke investering. Die theorie, de 'ouderlijke-investerings-theorie' genoemd, werd ontwikkeld door bioloog Robert Trivers in de jaren zeventig van de twintigste eeuw en bleek uiterst vruchtbaar in het verklaren en voorspellen van specifiek seksegedrag bij soorten die zich geslachtelijk voortplanten. Bij de meeste van die soorten investeert het vrouwtje veel meer in het nakomelingschap dan het mannetje, doordat zij grote,

voedzame eicellen produceert en een zwangerschap moet voldragen. Het aantal jongen dat zij kan voortbrengen is daardoor beperkt. Het mannetje moet daarentegen alleen pakketjes DNA afleveren – biologen bepalen de sekse van een individu trouwens op basis van de grootte van de voortplantingscellen. Mannetjes kunnen hierdoor in principe elke dag nakomelingen verwekken. Het leidt tot een grotere kieskeurigheid bij vrouwtjes en een verhevigde concurrentiedrang bij mannetjes (bij soorten zoals het zeepaardje, waarbij het mannetje het meest investeert in de voortplanting door de eitjes in zijn buidel uit te broeden, nemen we een omgekeerd 'rollenpatroon' waar: concurrerende vrouwtjes en kieskeurige mannetjes). Ook bij de mens treffen we universeel dat patroon van vrouwelijke kieskeurigheid en mannelijke concurrentie aan. Dat houdt in dat ook bij de mens, zoals bij de meeste soorten, de vrouwelijke keuze de richting van de biologische evolutie meer bepaalt dan die van mannen. Vrouwen beslissen welke mannen voldoende aan hun criteria voldoen om seksueel uitverkoren te worden en zo hun genen te kunnen doorgeven. Het belang van vrouwelijke partnerkeuze is een aspect van Darwins evolutietheorie dat feministische critici te weinig onder ogen zien. Het was trouwens door dat aspect dat de seksueleselectietheorie lang geen genade vond in de ogen van (mannelijke) darwinisten: zij konden of wilden niet geloven dat vrouwtjes de evolutie sturen. Gelukkig corrigeerden vrouwelijke biologen de vooroordelen van hun mannelijke collega's en won wetenschap het van ideologie.

Miller is een van de vele huidige auteurs die de seksuele-selectietheorie in ere herstelt. Deze korte bespreking volstaat natuurlijk geenszins om een beeld te geven van de rijkdom en het potentieel ervan. Sommige van Millers verklaringen zijn nog speculatief, maar naarmate de genetica en de neurobiologie zich verder ontwikkelen en nieuwe correlaties tussen genen, hersenstructuren en gedragingen blootleggen, zullen veel van zijn ideeën volledig toetsbaar worden. Voor een goed begrip: evolutiepsychologische theorieën houden geenszins de reductie van menselijk gedrag tot biologie in. Genen, hersenen en omgeving werken voortdurend op elkaar in. Zoals wij de omgeving veranderen, beïnvloedt die omgeving hoe wij ons ontwikkelen en gedragen. De evolutiepsychologie zal dan ook nooit disciplines als

sociologie, ontwikkelingspsychologie en criminologie kunnen vervangen. Evolutiepsychologen tonen echter aan dat wij veel meer oerverleden met ons meedragen dan wij beseffen en dat we daar beter rekening mee houden als we werkelijk verandering willen. Wat zij verkondigen klinkt niet altijd aangenaam, maar op de boodschapper schieten heeft geen zin. De vraag die wij ons werkelijk moeten stellen is: wat doen wij met hun inzichten?

Griet Vandermassen

Geoffrey Miller, *De parende geest. Seksuele selectie en de evolutie van het bewustzijn*, Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2001, 448 p., 1400 frank.